

quia impedit orationem alias debitam. Hujusmodi est cura et sollicitudo de aliquo negotio etiam pio postea efficiendo, non ut Deo commendetur (sic enim jam esset orationis materia), sed ut de humanis mediis circa illud provideatur, vel aliquid simile. Item si quis circa materiam theologicam, etiam circa Deum ipsum speculative discurrat, puram scientiam inquirendo; nam hoc ad orationem non spectat, ut per se patet. Secus vero est, quando meditatio est practica, et in ordine ad excitandum affectum erga Deum; nam hoc est munus et finis orationis; ideoque de se sufficit ad veritatem et honestatem orationis, etiamsi non videatur proxime fundata in verbis, quae voce proferuntur. Regulariter tamen loquendo, in hominibus non multum assuetis altiori contemplationi, melius consilium esse existimo, meditari aliquid pertinens ad sensum verborum, saltem mysticum, vel quod aliquo modo verba ipsa concernat, ut ita uterque actus interior et exterior per modum unius melius fiat.

CAPUT V.

UTRUM AD EFFECTUS ORATIONIS VOCALIS SIT NECESSARIA ATTENTIO.

1. *An attentio necessaria ad orationis effectus.* — Breviter dicendum est attentionem esse necessariam ad orationis vocalis effectus, non tamen eamdem ad omnes. Prior pars manifesta est ex dictis: nam si attentio est necessaria ad esse (ut ita dicam) ipsius orationis, multo magis erit ad effectus ejus, quia quod non est, non potest habere effectum. Ut autem altera pars declaretur, suppono orationem habere dictos tres modos causandi, qui sunt impletatio, meritum et satisfactio, quibus D. Thom., in d. art. 13, addit quartum, quem vocat spiritualem refectionem mentis; quamvis enim hunc dicat esse tertium, et solum dicat esse tres effectus, ideo est, quia meritum et satisfactionem sub primo comprehendit, et illum meritum vocat. Navarrus item, et alii addunt quintum effectum, qui est satisfacere praecepto. Sed nos illum non numeramus, tum quia ille non convenit orationi vocali, ut sic, prout illam nunc consideramus; tum etiam quia ille revera non est peculiaris effectus, sed est veluti relatio quædam, quæ resultat ex posito fundamento, et termino; nam si vera oratio fiat, et alioquin supponatur datum esse de illa

præceptum, eo ipso manet impletum, si oratio habeat conditiones quas præceptum requirit, et ita totum hoc pendebit ex conditione et cognitione præcepti, de quo aliquid in seq. cap., plura in lib. seq. dicturi sumus.

2. *Quævis attentio non sufficit ad refectionem mentis.* — Ad ultimum ergo effectum spiritualis refectionis mentis, ait D. Thom. necessariam esse actualem attentionem, quod est per se tam notum, ut nulla indigeat probatione. Imo addere possumus ad hunc effectum non sufficere superficialem attentionem ad verba, sed necessariam esse aliquam perfectiorem, quia mentis refectione est devotio, vel aliqua pia affectio, aut sancta cogitatio, quæ intellectum illuminet in ordine ad opus; ad hos autem effectus satis non est superficialis attentio, ut constat, et hoc probat testimonium Pauli, quod D. Thom. adducit: *Si orem lingua, mens mea sine fructu est,* 1 ad Corinth. 14, id est, si orem sola lingua, ad illam tantum attendendo. Quin potius nec sola litteralis attentio semper sufficiet, nisi ipsam sententia litteralis sit affectiva vel illuminativa; nam si sit historica, necessaria erit meditatio aliqua, vel applicatio practica, ut spiritualiter mens reficiatur. Atque ita consulenda est et procuranda spiritualis aliqua attentio, ut effectus iste obtineatur.

3. *Objectio.* — *Oratio in lingua peregrina quæ conveniens.* — Statim vero occurrit objectio, quia hinc sequitur, vel non esse bonum, vel saltem non esse conveniens vocaliter orare in peregrina lingua, quam orans non intelligit; quæ est objectio hæreticorum argumentum Ecclesiam, eo quod publica officia celebret in lingua latina, et non in vulgari. Sequela patet ex illa sententia Pauli: *Si orem lingua, mens mea sine fructu est,* quod ipse dicit inconveniens, et ideo subdit: *Orabo spiritu, orabo et mente,* id est, orabo non tantum affectu proferendi verba illa in cultum Dei, sed etiam mente, intelligendo et contemplando quid orem. Hanc difficultatem, quantum ad sacra officia publica pertinet, tractavi in tom. 3 tertiae part., disp. 83, sect. 1. Et doctrina ibi data eamdem rationem habet in aliis divinis officiis, de quibus in seq. lib. dicturi sumus; et ideo pro illis nunc sufficit respondere, convenientem modum illa celebrandi non esse attendendum ex particulari fructu et conditione hujus vel illius personæ, sed ex publico et communi bono, et usu magis convenienti ad religionem, et cultum Dei; ad hunc autem finem, magis expedire ut

CAP. V. SITNE ATTENTIO NECESSARIA AD EFFECTUS ORATIONIS VOCALIS.

231

oratio publica fiat in lingua latina, seu doctrinali, quam in vulgari, propter rationes ibi adductas, quas satis usus et traditio Ecclesiae confirmat.

4. *Oratio in lingua vulgari quibus utilior.* — De privata autem oratione non improbabiliter dici potest utilius esse personis idiotis vocaliter orare in sua lingua vulgari, juxta formam aliquam ab Ecclesia approbatam, quam in latina, vel alia sibi ignota; nam per se loquendo hoc videtur esse fructuosius ad finem orationis, ut probat ratio facta. Et aliquo nullum apparet in hoc inconveniens, cum hoc non sit contra aliquam utilitatem publicam; ergo credi potest hoc esse utilius, regulariter loquendo. Et ideo Ecclesia consuevit formas alias orandi in lingua vulgari fidelibus proponere, ut juxta illas utiliter et sine errore orare possint. Quia vero hæc oratio privata potest fieri coram aliis, (atque adeo publice, in hoc sensu) ut supra notatum est, ideo tunc oportet ut oratio fiat secundum aliquam formam orandi ab Ecclesia propostam vel probatam, quæ semper præferenda est in omni oratione, quantumvis privata, ut in seq. cap. dicemus. Si autem oratio sit non tantum privata, sed etiam secreta, tunc orare unusquisque potest in sua lingua sub quamcumque verborum forma, dummodo errorem non contineat, et prudenter ac decenter composita sit; et ideo semper necessarium est ut talis forma orandi, a sapientibus et piis viris composita vel approbata sit.

5. *Intelligere verba, an de substantia orationis?* — Addo tamen ulterius non esse malum private orare in lingua latina, qui illam non intelligit; nam intelligere sensum verborum non est de substantia orationis, neque etiam est circumstantia necessaria ad honestatem ejus; satis est enim quod is, qui orat, intelligat vel credit in illis verbis contineri laudes et petitiones ad Deum, sicut qui Pontifici præsentat petitionem scriptam in lingua quam non intelligit, et petit vere, et recte facit. Sæpe etiam idiotæ exercit actiones externas, quas credunt pertinere ad cultum Dei, licet in particulari earum significationem non intelligent. Et ideo qui sic orat, potest, si velit et sciat orare, non carere hoc fructu orationis, qui est refectione mentis, quia potest attendere ad Deum, vel ut dignum supremo cultu, vel ut misericordem, vel ut benefactorem, etc.

6. *Duplex significatio verborum.* — Unde potest in verbis distingui duplex significatio,

una specifica, alia generalis et quasi naturalis: quamvis ergo idiota primam non intelligat, et ideo cogitare non possit de propria sententia verborum, nihilominus semper potest posteriorem aliquo modo percipere, nimirum, illam esse locutionem ad Deum tanquam ad benefactorem, et supremum dominum, omni laude dignum; et hoc satis est ut dicere possit illa verba, *plus medullis oris, quam labii cordis*, ut dixit Bernard., serm. 13 in Cant. Eo vel maxime, quod nullus est tam idiota, qui unius vel alterius vocis non percipiat significationem, ut quando nominatur Deus, vel omnipotens; vel fit mentio misericordiae aut remissionis peccatorum, vel Christi Domini, aut Beatae Virginis, vel simile quid, unde possit mens refectionem suam accipere. Et ipsa consuetudo sic orandi solet in hoc præbere majorem aliquam facilitatem, et aliquam intelligentiam, possuntque, qui sic orant, interrogando, vel attente audiendo, in hoc proficere, quantum satis sit ad spiritualem fructum, etiamsi linguam latinam non addiscant.

7. *Impetratio a qua pendeat attentione.* — De alio fructu, qui est impetratio, D. Thomas, quem omnes sequuntur, affirmit non pendere ex actuali attentione, sed virtuale ad illum sufficere, et videtur certa sententia. Ratio autem pendet ex institutione divina; non est enim verisimile exegisse Deum ab homine conditionem aliquam moraliter impossibile, ut aliquid per orationem impetrare possit; attendere autem actualiter et sine distractione est moraliter impossibile, ut plurimum loquendo de hominibus, juxta illud Psalm. 36: *Cor meum dereliquit me;* ergo ad impetrandum non requirit Deus a nobis actualē intentionem, sed virtualis sufficit; item, qui sic orat, vere et honeste orat, et ex fide, et cum aliis conditionibus supra enumeratis, sub quibus facta est divina promissio, et actualis attentio nullibi posita est tanquam conditio necessaria ad illam promissionem; ergo neque ad impetracionem necessaria est, dummodo prima intentio et attentio virtute perseveret: neque in hoc video contradictionem aut ullam difficultatem.

8. *Meritum, et satisfactio a qua attentione pendeant.* — Idem docet D. Thom. de merito, et a fortiori idem sequitur de satisfactione, quod expressius distinguit et docet Navar. d. cap. 13, n. 4 et 18, et alii moderni circa illum articulum D. Thom. Ratio autem est, quia ille actus orationis vocalis est bonus moraliter, et

pœnalis; ergo si sit in persona grata, erit meritorius et satisfactorius; supponimus enim illum actum esse aliquo modo ab auxilio gratiae, quia processit ex voluntate orandi gratuita, et in virtute illius continuatur.

9. *Difficultas enodatur.* — Circa hanc vero sententiam est difficultas quoad meritum, an intelligenda sit de novo merito essentiali gratiae et gloriae. Est enim notanda differentia inter satisfactionem pro pœna, et meritum gloriae, quod satisfactio per se crescit ex ipso opere pœnali, ut in 4 tom. tertiae partis, d. 37, sect. 5, diximus; meritum autem formaliter ac proprie totum est in interiori actu, et non crescit ex solo exteriori, quia exterior actus, licet addat pœnalitatem, quæ in satisfactione consideratur, non addit bonitatem moralem, quæ consideratur ad meritum, juxta doctrinam D. Thom. 1. 2, q. 20. Hinc ergo facile constat orationem vocalem, quæ actus externus est, quamdiu durat per modum actus moralis ex vi præcedentis intentionis bona, et cum virtuali attentione, semper esse satisfactoriam, ita ut continue satisfactionem augeat, et majorem remissionem pœnae obtineat. De merito autem gratiae et gloriae non videtur eadem esse ratio, quia vocalis oratio, ut est exterior actus, non addit bonitatem moralem interiori actui; ergo si actus interior cessavit, licet exterior oratio duret in virtute præcedentis actus interioris, non augabit meritum, seu, quod idem est, non conferet ad novum præmium, ultra illud quod homo meruit sic orando, quandiu duravit actus interior. Atque ita plane fatendum est.

10. *Mens aliorum auctorum explicatur.* — *Medinae objectio.* — *Prima solutio.* — *Secunda.* — Quando ergo auctores dicunt, orationem vocalem esse meritoriam cum sola virtuali attentione, vel non loquuntur de novo merito, seu augmento meriti, vel solum de merito per denominationem extrinsecam; nam actus exterior meritorius appellatur, quatenus ab actu meritorio procedit, et moraliter est unus cum illo; ideoque quamdiu durat exterior actus ex virtute actus meritorii procedens, dicitur durare meritum. Unde si loquamur de oratione vocali, quæ novum meritum addat, necessarium est quod duret actualis attentio ad talem actum necessaria. Qualis autem actus voluntatis ad meritum necessarius sit, non est hoc loco tractandum, sed ex principiis materiae de Merito petendum est. Sed objicit Medina, d. tract. de Orat., q. 14, etiam contra priorem sensum, quia, ut actus

denominetur meritorius priori modo, non satis est quod actus de se sit bonus, et procedat ex proposito voluntatis meritorio quod præfuit, et virtute manet, quia posset sic operans interius mortaliter peccare. Ut, verbi gratia, si quis dum vocaliter orat, distrahitur ad cogitandum de inimico, et illum deliberate odio habeat, potest esse distractio naturalis, et odium liberum; tunc ergo oratio illa non erit meritoria. Sed hoc tantum pertinet ad quæstionem de nomine; nam si malus actus superveniens non sit circumstantia orationis, vel alterius similis actus, non communicabit illi deformitatem suam, sed tantum concomitant se habebunt, et ita non videtur inconveniens, quod unus actus externus denominetur bonus, et de se meritorius ab alio præcedente, quando persona per alium actum demeretur apud Deum; vel etiam dici potest illum actum externum esse meritorium, quantum est ex parte sua, et præcedentis actus, in cuius virtute fit; oportere tamen ut durent aliae conditiones necessariae ad meritum. Unde quia una conditio maxime necessaria ad meritum est dignitas personæ, et hæc amittitur per novum peccatum, ideo cessa ratio vel denominatio merit.

11. *Peccatum veniale in oratione quid faciat.* — Atque hinc a fortiori sequitur, quacumque ratione contingat, hominem sic orantem vocaliter de novo peccare circa ipsammet orationem, ita ut ipsa oratio incipiat esse peccatum, etiam veniale tantum, omnino cessare meritum, et re, et denominatione. Imo etiam sequitur cessare satisfactionem et impetracionem, quia non potest homo satisfacere Deo, vel ab illo aliiquid impetrare per actum malum, vel male factum, et cum aliqua ipsius Dei offensione. Potest autem hoc contingere, vel mutando intentionem, continuando ex prava intentione orationem bono animo inchoatam, vel voluntarie admittendo cogitationes ab orandi munere omnino alienas; nam, licet non omnino tollant attentionem orationis, dividunt cor, et impediunt ne oratio pure et cum debita reverentia fiat, quod satis est ut talis oratio peccaminosa sit, et non sit impetratoria, ut ex Bonavent. et quadam Glossa supra retulimus.

CAPUT VI.

UTRUM ORATIO VOCALIS PRIVATA SIT NECESSARIA EX PRÆCEPTO?

1. *Duplex præceptum circa orationem.* — Duplex præceptum circa orationem, sicut circa alios actus virtutis, excoigitari potest: unum absolutum, seu quoad exercitium actus; alterum conditionatum, seu quoad specificationem actus. De hoc posteriori genere præcepti aliiquid dictum est cap. 4, et aliiquid addemus cap. seq.; nunc vero agimus de necessitate exercendi aliquando orationem vocalis, vel indefinite, vel pro aliquo determinato tempore. Et quia præcepta non dantur de actibus in communi, sed in particulari, vocalis autem oratio duplex est, ut supra diximus, privata, et communis, seu publica, ideo non potest hæc quæstio in genere tractari, sed in particulari de singulis; de præcepto ergo ad publicas orationes pertinente dicimus in seq. libro: ideoque nunc solum agimus de oratione privata. Possimus præterea loqui vel de præcepto naturali, vel de positivo divino aut ecclesiastico.

2. *An sit præceptum naturale orandi private.* — Circa naturale præceptum ratio dubitandi esse potest, quia ex lege naturæ tenemur colere Deum, non solum animo, sed etiam corpore; ergo simul tenemur orare Deum lingua corporis, quia talis oratio ad cultum Dei externum pertinet. Secundo, quia ex lege naturæ tenemur pietatem et religionem, non tantum occulte, sed etiam publice coram aliis exercere; ergo ex eodem jure naturæ tenemur ita orare, ut, licet oratio sit privata, fiat publice respectu aliorum, quod non habet, nisi oratio vocalis sit. Tertio, quia oratio vocalis habet suas peculiares utilitates, ob quas potest judicari necessarium medium ad hominum salutem, moraliter loquendo, quod satis est ut cadat sub præceptum naturale, quia in legibus ferendis consideratur id, quod regulariter, et moraliter necessarium est. Antecedens patet; quia vocalis oratio regulariter hominibus est necessaria ad excitandas mentes fidelium ad devotionem, et ad conciliandam etiam attentionem; pauci enim sunt qui absque objecto vel voce sensibili actu movente, et quasi ducente intellectum, ad Deum attendere valeant.

3. *Pars negativa defenditur.* — Nihilominus

dicendum est, ex vi juris naturalis orationem vocalis non esse sub præcepto. Ita docent omnes in hac materia, Med., Navar., et Summistæ, verb. *Oratio*, et sumitur ex Scholasticis, in 4, d. 45. Ratio vero est, nam præceptum orandi naturale, de quo supra, lib. 1, tractatum est, sufficienter impletur per orationem mentalem, et nulla occurrit nova ratio quæ per se cogat, vel ostendat obligationem explicandi voce mentalem petitio-nem; quod patebit statim respondendo ad rationes factas. Item quia oratio per se primo præcipitur propter impetrationem (hic enim est veluti proprius finis et effectus, alii namque magis communes sunt, et per alia media comparari possunt, ideoque non inducunt per se obligationem ad medium orandi); at vero ad impetrandum a Deo non est necessaria vox, cum necessaria non sit, ut Deus intelligat petitionem animo factam, nam petitio audita, seu intellecta, sufficiens est ut exaudiatur et impetraret. Neque etiam dici potest quod oratio vocalis sit necessaria ad impetrandum ex aliqua ordinatione divina; tum quia loquimur ex sola rei natura, ad quam non pertinet talis ordinatio, ut per se notum est; tum etiam quia gratis configitur talis ordinatio, cum ex libera voluntate Dei pendeat, que nullo medio quoad hanc partem nobis manifesta sit.

4. *Solvuntur argumenta.* — *Homo ex affectu interno prorumpit in verba.* — Ad primam ergo rationem dubitandi respondetur, negando consequentiam; nam cultus Dei externus potest multis modis fieri, quorum determinatio non pertinet ad jus naturale, sed vel ad positivum, vel, illo deficiente, ad prudens co-lentis arbitrium, et ideo cultus per orationem vocalis non est simpliciter necessarius ex natura rei. Ad secundam respondetur, solum probare externam professionem fidei, seu religionis Dei, cadere sub præceptum naturale debito tempore, et loco. Non tamen inde inferri potest naturalis obligatio ad orationem vocalis, quia illa professio potest aliis signis et modis fieri. Quod si fingatur casus, in quo vel ad honorem Dei, vel ad confessionem religionis necessarium sit vocaliter orare, obligatio illa erit quasi per acci-dens, ex principiis et circumstantiis extrinse-cis, non ex natura orationis. Ad tertiam respon-detur, ex illis utilitatibus orationis vocalis non posse colligi naturale præceptum, tum quia illæ non sunt de rebus simpliciter necessariis ad salutem, tum etiam quia pos-

sunt per alia media comparari, ut per lectionem, concionem, inspectionem imaginis, vel similia. Probant autem illæ rationes, orationem vocalem esse valde consentaneam humanæ conditioni, valdeque utiliæ, ac subinde non posse fieri moraliter ut omnino omissatur sine magna hominis negligentia circa bonum animæ suæ. Quod maxime verum est loquendo de oratione vocali, quæ non fit juxta præscriptam formam verborum, sed juxta internum affectum et dictamen operantis; nam vix potest homo, præsertim simplex, et non assuetus internis contemplationibus, habere internum affectum, desiderium, aut petitionem, quin statim in verba prorumpat, saltem tacitus, et movendo labia, ut de Anna legitur 1 Reg. 4.

5. *Non est præceptum divinum positivum orandi vocaliter.* — Circa secundum punctum de divino præcepto positivo, dicendum secundo est, nullum stare tale præceptum, quia nec in Scriptura habetur, neque ex traditione constat. Item quia in lege gratiæ non sunt præcepta moralia divina, præter ea quæ sunt juris divini et naturalis, nisi præcepta fidei et sacramentorum, quæ altiora sunt; unde ex vi juris divini positivi, soli illi actus externi religionis præcepti sunt, qui ad sacrificium offerendum, vel ad sacramenta conficienda necessarii sunt. Denique, si aliquod esset tale præceptum, maxime fuisset a Christo traditum, Matth. 6, quando docuit nos orare, dicens: *Sic ergo vos orabitis: Pater noster,* etc. Nam Concilium Tolet. IV, Can. 10, de illa oratione loquens, ait: *Quam Salvator noster docuit et præcepit;* sed ex illo loco non potest colligi hoc præceptum divinum, præsertim quoad singulos fideles; tum quia ibi solum tradidit Christus formam, non vero dedit præceptum obligans ad exercitium ejus (ut sic dicam); tum etiam quia illa oratio continet materiam orationis mentalis et vocalis, et utroque modo dici potest; et si sola mente dicatur, satisfit præcepto divino de oratione privata, qualecumque illud sit, ut late ostendit Med., d. tract., q. 10. Neque ex Concilio Tolet. aliud colligitur.

6. *An sit præceptum Ecclesiæ.* — Hinc vetero nascitur dubium de tertio punto, an saltem ex præcepto Ecclesiæ teneantur omnes fideles ad aliquam privatam orationem vocalem, saltem ad Dominicam orationem interdum recitandam. Aliqui enim judicant hoc cadere in obligatione, saltem sub culpa veniali. Ita Palud., in 4, d. 15, q. 1, n. 7; se-

quitur Navarr., dicto Enchir. de Orat., c. 3, n. 20, et c. 20, n. 20, qui allegat pro hac sententia c. *Vos autem*, de Cons., dist. 4; et Concil. Toletan. IV, c. 9, alias 10, et Concilium Remens., c. 2. Idem tenet Durand., lib. 2, de Ritib., c. 46, qui addit Clementem, lib. 6 Const., c. 25; et Aug., serm. 215 de Tempore, dicentem: *Symbolum, vel Orationem Dominicam et ipsi tenete, et filiis vestris ostendite, nam nescio qua fronte se Christianum dicat, qui paucos versus in Symbolo, vel in Oratione Dominicana parare dissimulat.* Et in serm. seq.: *Ille (inquit) bonus Christianus est, qui Symbolum et Orationem Dominicam memoriter tenet, et filios, vel filias, ut ipsi teant, fideliter docet.*

7. *Pars negativa eligitur.* — Nihilominus Medina, dicto tract. de Orat., quæst. 10, ait, licet sit salutare Dominicam Orationem, secundum seriem qua tradita est, scire, et secundum eamdem formam orare, non tamen esse id impositum sub præcepto divino, et sub mortali obligante. Quamvis autem in assertione cum his limitationibus loquatur, tamen in responsionibus ad argumenta satis declarat sentire nullum esse de hac re præceptum etiam ecclesiasticum, vel sub veniali. Ratio ejus est, quia non tenentur fideles memoria tenere Orationem Dominicam; satis est enim scire substantiam ejus, et quid a Deo petendum sit, quamvis neque ordinem petitionum, neque verba memoria teneant. Citat Aug., Ep. 89 ad Hilar., q. 1, ubi affirms Orationem Dominicam esse necessariam, non ait autem memoria esse tenendam ex præcepto. Verumtamen neque id negat. Sed potest suaderi, quia non videtur esse major obligatio sciendi Orationem Dominicam quam Symbolum, hæc enim duo æquiparat Augustin., in Enchir., c. 7; sed non tenentur omnes fideles formaliter scire symbolum, sed satis est ut veritates ejus memoria teneant, et intelligant, quantum necesse est ad illas explicite credendas; ergo codem modo sentiendum est de oratione Dominicana.

8. *An memoriter tenenda Dominicana Oration?* — *Explicantur Concilia.* — Parentes et pastores tenentur Dominicam Orationem docere. — Quocirca nullum circa hoc reperio peculiare præceptum ecclesiasticum. Duo tamen hic sunt distinguenda: unum est, memoria teneare illam orationem, alterum est, interdum voce recitare illam. De primo facilius posset admitti obligatio; tamen communiter Doctores dicunt, hanc sufficienter impleri sciendo

substantiam, seu materiam illius orationis. Ita affirms Sylv., ver. *Scientia*, § 2, ubi prius astruit obligationem, statim vero subdit: *Videlur tamen sufficere, si quis sciat quod debemus a Deo petere omnia bona corporis et animæ, licet nesciat Pater noster.* Idem habet Angel., eodem verb., et alii communiter. Neque invenitur jus positivum, quod in hoc imponat majorem obligationem; nam Concilium Tolet. solum concludit: *Quisque sacerdotum, vel subiacentium clericorum, hanc Orationem Dominicam quotidie, aut in publico, aut in privato, præterierit, propter superbiæ judicatus ordinis sui mulctetur.* Loquitur ergo de clericis dicentibus divinum officium, non de privatis orationibus fidelium; nemo enim dicet teneri omnes fideles ex præcepto ad recitandam quotidie Dominicam Orationem. Concilium autem Remens. aperte dicit, hanc orationem verbis dicendam esse, quia non licet alicui Christiano illam ignorare; tamen præterquam quod provinciale est, quod non potuit ferre generale præceptum, certe nullum positivum ibi tulisse videtur, sed explicasse obligationem, quam, moraliter loquendo, Christiani habere possunt, eo ipso quod Christiani sunt, quæ non tam nascitur ex positivo præcepto Ecclesiæ, quam ex ipso jure naturæ, supposito tali statu. Cum enim fideles ad orandum teneantur, ut supra ostendimus, consequenter necesse est ut sciant et intelligent quid possint ac debeant orare; et cum oratio a principio usus rationis possit esse necessaria, oportet etiam ut a pueritia discant quid orare debeant. Non possunt autem omnes brevius aut magis accommodate id discere, quam per Dominicam Orationem, et ideo moraliter loquendo, et parentes vel pastores tenentur hæc docere filios vel oves suas ratione sui officii, et ipsi fideles tenentur aliquo modo hanc orationem discere, saltem quantum necesse est ad convenienter orandum, quamvis in rigore præcepti non teneantur verba et seriem illius orationis memoria retinere. Nec plus docet Augustinus in citatis locis.

9. *Non est præceptum ecclesiasticum recitandi Dominicam orationem.* — *Neque est consuetudine introductum hoc præceptum.* — Unde constat quid dicendum sit de vocali recitatione talis orationis; dicendum enim est nullum esse proprium de hac re ecclesiasticum præceptum; quia nullibi scriptum habetur, ut patet ex allatis testimoniis, et signum optimum est, quia præceptum ecclesiasticum af-

firmativum non solet imponi sine certa temporis determinatione; nullum autem est ab Ecclesia determinatum tempus, pro quo sit necessarium fidelibus omnibus privatim dicere, *Pater noster*, sub reatu culpæ, si illud omissant; ergo. Unde Clemens, in citato loco, monet quidem fideles ut ter in die hanc prece fundant, nullus autem dicit hoc cadere sub præceptum; tantum ergo illa est optima monitio, et consilium. Quare nec diei potest hoc præceptum esse consuetudine introductum, tum quia ut consuetudo inducat obligationem, necessaria est aliqua uniformitas, ut materia obligationis sit certa; hic autem nulla est uniformitas: unus enim orat hoc tempore, alius alio, unus rarius, alius frequenter; unde constare non potest quando obliget talis consuetudo; tum maxime quia in particulari et in individuo nullus dicit illam orationem ut obligatus, nisi qui tenentur eam dicere ex præcepto Ecclesiæ, ut ministri ejus, vel si dicat ex voto, vel speciali præcepto sui confessoris, vel superioris; ergo reliqua consuetudo est ex sola devotione voluntaria, ac propterea non potuit inducere præceptum.

10. *Non est præceptum Salutationis Angelicæ recitandæ.* — Unde a fortiori constat quid de oratione ad Virginem per Salutationem Angelicam, vel per antiphonam *Salve Regina*, dicendum sit. Navarrus enim supra saltem de *Ave Maria* idem sentit, sed nullum speciale adducit fundamentum, neque oportet imponere obligationes non satis fundatas. Est ergo consulendum omnibus ut has orationes discant, et sèpius recitent; non vero est peccati scrupulus injiciendus per solam hujusmodi omissionem. Si quis autem sit adeo negligens animæ suæ, ut hæc radimenta christianæ vitae ignoret, vel nunquam recitet, magnum indicium est ipsum non recte vivere, etiamsi omission illa speciale peccatum non sit. Secus vero esset, si quis aliis orandum, quamvis in rigore præcepti non teneantur verba et seriem illius orationis memoria retinere. Nec plus docet Augustinus in citatis locis.

11. *An sit obligatio salutandi Virginem quando datur signum publicum?* — *Vix omititur hæc salutatio sine culpa.* — Solum posset quis dubitare de consuetudine salutandi Virginem, quando publicum signum datur in principio noctis, an tunc dicere cadat sub obligatione peccati, saltem venialis; videtur enim hæc consuetudo tam generalis esse, ut hanc saltem obligationem inducat. Sed im-

primis non credo tunc esse obligationem orandi vocaliter, nam privata est oratio, et potest quis satisfacere orando mente. Item etiamsi quis oret voce, non cogitur ad certam formam orandi, verbi gratia, per *Ave Maria*, vel *Salve Regina*, etc., sed potest dicto aliquo hymno, vel pro sua unusquisque devotione orare. Deinde absolute et per se non credo, esse obligationem orandi tunc ad Virginem; nam illa consuetudo generaliter recepta est sub ratione devotionis, non obligationis. Dico autem *per se*, quia ex accidenti et ex concomitantia vix potest omitti sine aliqua culpa, nisi ex rationabili causa. Nam si quis publice illam omittat, aliquid scandalum præbet, et alios perturbat, periculumque est ne videatur illam contemnere. Si autem omittat private et sine causa, non fiet sine aliqua otiositate, vel ex nimio affectu ad aliquam commoditatem humanam, vel quid simile.

12. *An in festis diebus teneamus vocaliter orare.* — Nulla est obligatio assistendi officio divino. — Consuetudo alicubi introducta audiendi vesperas an obliget. — Specialiter vero hic queri solet, an diebus festis teneantur fideles ad orandum vocaliter. Nam quidam affirmant obligari ad hoc tempore missæ; imo Palud., dicta dist. 15, q. 5, n. 7, sentit esse obligationem hanc pro utrisque vesperis et completorio, assistendo his publicis officiis: *Propter consuetudinem*, inquit, *ideo vacatur ab operibus mundi, ut insistatur operibus Dei.* Verumtamen quod attinet ad alia officia extra missam, nullum est præceptum ecclesiasticum obligans omnes fideles ad dicendum, vel ad assistendum alicui parti hujus officii, quia nullibi invenitur tale præceptum, ut constabit infra tractando de horis canonicas, in lib. seq., et ex parte dictum est supra, tract. 2, lib. 2, explicando tertium præceptum Decalogi. Ubi autem fuerit consuetudo audiendi vesperas, servanda est, prout introducta fuerit. Credit autem Navarr. nunquam obligare ad mortale, in Manuali, c. 21, et in Enchir., de Orat., c. 3, n. 18; et ego existimo raro obligare ad veniale, quia semper fit sub apprehensione et conceptu solius devotionis. Et maxime hoc habet locum in primis vesperis, quia tempus illud nondum feriatum est; nihilominus tamen quia consuetudo alio modo introduci potest, ideo dico consulendam esse consuetudinem.

13. *Diebus festis non est obligatio recitandi in missa.* — At vero licet certum sit datum esse

de audienda missa præceptum ecclesiasticum, nihilominus in rigore non obligantur fideles ad recitandum aliquid vocaliter eo tempore privatim, et per seipso, sed solum per sacerdotem assistendo illi. Imo, per se loquendo, melius faciunt attendendo, et mente orando; ergo ex hoc capite nullum est proprium præceptum vocalis orationis privatæ, sed ad summum dici posset esse in præcepto cooperari aliquo modo orationibus publicis Ecclesiæ, quæ tempore missæ funduntur. Atque hoc significavit D. Thomas, in 4, d. 15, q. 4, art. 1, q. 3, dicens: *Omnibus etiam qui Ecclesiæ ministeriis non funguntur, videtur ab Ecclesia determinatum tempus orandi statutum esse, cum ex canonum statuto teneantur, diebus festis, divinis officiis interesse, ut ministris pro populo orantibus suam intentionem conformat.*

14. *An aliunde orandi vocaliter sit obligatio?* — Tandem inquire hic potest an ex aliqua lege vel ex alio capite oriatur interdum obligatio vocaliter orandi privata oratione. Ratio dubitandi esse potest, quia Navarr., in d. c. 3, de Orat., n. 8, dicit, juxta varias leges et ordinationes, vel Summorum Pontificum, vel inferiorum Ecclesiæ Prælatorum, vel etiam præfectorum sacerularium, multa et diversa tempora inveniri, in quibus etiam laici obligantur ad orandum, etiamsi jure communis non teneantur. Unde evenit, inquit, quod sæpe, aut per leges regum, aut per statuta singularium civitatum, confraternitatum, aut aliorum collegiorum, in multis processionibus, missis, et aliis divinis officiis obligantur aliquot laici, in quibus non tenentur clerici et monachi. Præterea ex consuetudine omnium fidelium videtur esse obligatio orandi in principio aliquarum actionum, juxta illud Hieron., epist. 22, ad Eustochium: *Nec cibi sumantur nisi oratione præmissa, nec receperatur a mensa, nisi referantur Creatori gratiae; egredientes de hospitio armet oratio, regredientibus de platea oratio occurrat antequam sessio, nec prius corpusculum requiescat, quam anima pascatur.* Similia legimus in Athanasio, lib. de Virg., et in aliis Patribus frequenter.

15. *Pars negativa approbat.* — Dicendum vero est hæc omnia esse consilia, quæ unusquisque Christianus bonis moribus mediocriter institutus servare debet, nullam tamen propriam obligationem ratione præcepti vel consuetudinis in eis intervenire. Nam leges illæ, vel statuta, de quibus Navar. lo-

quitur, per se non obligant ad orandum, sed ad summum ad assistendum illi actioni publicæ, ut est processio, vel aliquid simile; nam si aliquæ orationes ibi recitantur, per clericos fieri solent, a laicis vero solum assistentia postulatur; imo loquendo de legibus civilibus non videntur posse amplius obligare. Quod si in congregazione aliqua, vel confraternitate, aliqui ex speciali statuto ad aliquas orationes vocales, vel publicas, vel privatas tenentur, regulariter non solet esse obligatio in conscientia, sed est per modum ejusdem directionis ad melius esse, vel ad summum sub aliqua poena. Quod si aliquando fuerit obligatio in conscientia, erit in vi alicujus pacti, seu promissionis, vel quasi voti. Reliqua vero, quæ monet Hieronymus, constat esse consilia, neque in his esse certam aliquam consuetudinem, quæ obligationem inducere potuerit, nec aliquam legem scriptam de his inveniri.

16. *Teneanturne clerici vocaliter orare ante prandium.* — Præterea de clericis dixit Navarrus, teneri saltem sub veniali ad præmittendam orationem hora prandii; et fundatur in c. *Non liceat*, d. 44. Sed imprimis ibi non est verbum præceptivum; solum enim dicitur, *non oportere clericos, nisi hymno dicto, comedere panem, et post cibos gratias Deo referre.* Sicut ibidem dicitur, non oportere clericos vel religiosos prandere ante tertiam, et tamen non præterea est peccatum veniale, id facere; maxime quia illud caput non est Martini Papæ, ut est in Gratiano, sed habetur inter canones Martini, Brachar. Episcopi, estque sexagesimus quintus. Et licet illi canones ex Græcis et Latinis Conciliis sumpti esse referantur, non tamen constat de hoc in particulari, unde sumptus sit, nec quam obligationem inducere potuerit; censeo igitur esse hoc optimum consilium, a multis et gravissimis Patribus traditum, et ab ipso Christo, ut eruditæ attingit Joan. Lorinus, ad c. 10 Act., vers. 9, in fine; non tamen existimo de hoc esse jus positivum specialiter constitutum, præsertim de oratione vocali; nam quicquid de hac preicatione recta ratio dictat, posset non solum sine culpa, sed etiam sine imperfectione per mentalem orationem sufficienter observari. Igitur de hac oratione vocali per se non datur obligatio.

17. *Tria capita a quibus potest oriri obligatio vocaliter orandi.* — *Oratio mentalis potest esse pars sacramenti Pœnitentiae.* — Potest nihilominus imponi variis modis: primo, per

peculiare præceptum superioris, nec dubito quin possit Ecclesia facere de hoc actu aliquam universalem legem, si judicet expedire. Secundo, potest imponi per confessorem in satisfactionem, ut constat ex materia de Pœnitentia. Oportet tamen ut sufficienter constet, confessorem voluisse illam orationem fieri voce, alioqui etiam oratio mentalis potest esse pars illius sacramenti; regulariter tamen videntur confessores imponere orationes vocales. Tertio, potest quis sibi impone re hanc obligationem per votum, seu promissionem, aut pactum justum, ut per se constat; et ad hos tres modos obligationis reducuntur omnes, qui hac in materia excogitari possunt.

CAPUT VII.

DE CIRCUMSTANTIIS SERVANDIS IN ORATIONE VOCALI, UT RECTE ET CONVENIENTER FIAT.

1. *Variae circumstantiae proponuntur.* — *Duplex circumstantia interna.* — Hic etiam solum agimus de oratione privata, nam de canonica et per se publica in libro sequenti dicturi sumus. Possumus autem distinguere in hoc actu duplices circumstantias, internas et externas. Internæ jam explicatæ sunt, ad duas enim reducuntur: prima est intentio bona, quæ pertinet ad circumstantiam propter quid, quæ interdum esse potest propria circumstantia, id est, accidentalis conditio, ut si finis sit extrinsecus et remotus, ut satisfaciendi pro peccatis, vel sublevandi misericordiam proximi. Hic autem finis non est simpliciter necessarius, quia sufficit intentio intrinsecæ honestatis, seu divini cultus. Si tamen illa circumstantia addatur, necesse est ut sit de fine honesto, alias oratio non recte fieret. Altera circumstantia interior est attentio, quæ in aliquo gradu non est circumstantia propria, sed de substantia orationis, ut diximus; tamen quatenus esse potest variaria, et melior, aut perfecta, sic vocari potest circumstantia, de qua, præter dicta in superioribus, nihil occurrit addendum.

2. *Circumstantiae externæ.* — Tractamus ergo de circumstantiis externis, ex quibus multæ etiam in superioribus expositæ sunt: nam omnia quæ desiderari possunt de circumstantiis personæ orantis, vel personæ ad quam oratur, vel pro qua oratur; item de materia, seu re quæ postulari potest per orationem, et de circumstantiis ex parte illius